

Behçet Kemal Yeşilbursa

Profesör, Bursa Uludağ Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi/Tarih Bölümü/Türkiye Cumhuriyeti
Tarih Anabilim Dalı, Bursa/Türkiye

Professor, Bursa Uludağ University/Faculty of Arts and Sciences/Department of
History/Department of History of the Republic of Turkey, Bursa/Türkiye

eposta: behcetyesilbursa@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0001-6309-5703> - RorID: <https://ror.org/03tg3eb07>

Atıf/Citation: Yeşilbursa, B.K. 2023. Musa Dağ Ermenileri, 1915–1939: Bir Ayaklanma ve Kaçış
Hikayesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 11 (37), 461-462.

<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1402267>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Kitap İncelemesi/Book Review
Geliş Tarihi /Received:	17.07.2023
Kabul Tarihi/Accepted:	28.09.2023
Yayın Tarihi/Published:	20.12.2023

MUSA DAĞ ERMENİLERİ, 1915–1939: BİR AYAKLANMA VE KAÇIŞ HİKAYESİ

Bu kitap, Ermeni topluluklarının 1915 ile 1939 yılları arasında Musa Dağ'daki isyanını ve kaçışını inceliyor. Ermenilerin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı isyanını çevreleyen anlatıları, imparatorluğun tehcir düzenine karşı direnişi ve Musa Dağı'na kaçış analiz ediyor.

Kemal Çiçek, Franz Werfel'in 1933 tarihli "Musa Dağı'nın Kırk Günü" adlı romanının ardındaki olgusal temeli incelikle dengelenmiş ve iyi belgelenmiş bir anlatımla araştırıyor. Musa Dağı isyanının tarihi ve halkın yer değiştirmesi ve kaderi ile ilgilenen herkesin okuması gereken bir kitap.

Ermeni isyanının Osmanlı Devleti'nin güvenliğini tehdit edecek şekilde nasıl örgütlenip geliştiğini ve Osmanlı devletinin bu kitlesel isyana nasıl tepki verdiğini araştıran okuyucular Kemal Çiçek'in "Musa Dağı Ermenileri, 1915-1939" adlı kitabıyla başlamalı. Çiçek, başta Ermeni isyancılar tarafından tutulan günlükler olmak üzere çeşitli arşiv kaynaklarından yararlanarak Musa Dağı isyanında neler olduğuna dair inandırıcı bir vaka sunuyor. Bu, Musa Dağı isyanı anlatısını Franz Werfel'in en çok satan romanı "Musa Dağı'nın Kırk Günü"nü kurgulanmış anlatımından kurtarmaya yönelik ilk girişimdir. Çiçek, olgusal olayların kronolojisini tarihsel kanıtlarla doğrulanan net bir anlatımla sunuyor.

"Musa Dağı Ermenileri 1915–1939", Musa Dağ'daki Ermeni isyanını çevreleyen efsaneler için çok değerli bir eser. Franz Werfel'in isyan hakkında çoğu kişinin bildiği "Musa Dağı'nın Kırk Günü"nden farklı olarak Çiçek, çalışmasını gerçek Osmanlı ve Ermeni kaynaklarına dayandırmasıdır. Sonuç, sağlam bir tarih ve ilginç bir anlatıdır.

Franz Werfel'in "Musa Dağı'nın Kırk Günü" adlı romanı, gazeteciler, akademisyenler ve politikacılar tarafından yıllarca I. Dünya Savaşı sırasında Ermenilerin ve Türklerin başına gelen trajedinin birincil kaynağı olarak uygunsuz bir şekilde alıntılı ve gösterildi. Werfel'in kurgusal anlatımına zemin teşkil eden olayların iyi belgelenmiş tarihsel analizi sayesinde, akademisyenler var olan duygusal ve milliyetçi anlatılardan uzaklaşmaya başlayabilir ve 1915 olaylarının nesnel bir tarihini bir araya getirebilirler.

Kolay okunan ve oldukça keyifli bir kitap; Kemal Çiçek, kurmaca ile bilimsel yazı arasındaki farkı zengin bir kaynak setiyle ortaya koyma konusunda dikkate değer bir iş çıkarıyor. Bu, özelde Osmanlı Ermenilerinin ve genel olarak Birinci Dünya Savaşı'nın tarihine ilgi duyanların mutlaka okuması gereken bir kitap.

Birinci Dünya Savaşı'nın en büyük kaybedeni Osmanlı olurken, altında yaşayan birçok toplum da kaybetmiştir. Bunlardan biri de Ermeni cemaatidir. Bu kayıp tarih, anlatıcılarını da hakikatten uzaklaştırmış ve bin yıllık Türk-Ermeni ilişkilerini sadece bazı olaylara indirgemıştır. Bunlardan biri de Musa Dağı olayıdır. Bu kitap şimdiye kadar yanlış aktarılan bu olayı tarihsel belgeler ışığında yeniden incelemiş ve açıklanmayan birçok konuya ışık tutmuştur. Bu kitap, Türk-Ermeni ilişkileri veya Ermeni Sorunu okuyucuları için yeni bir kavrayış yöntemi önermektedir.

Kemal Çiçek'in de belirttiği gibi bilinen ve tartışmalı bir konuda monografi yazmak kolay değil. Ancak yazar bu sorunu ustaca aşmış. Musa Dağı isyanının nasıl geliştiğini inceleyen ilginç bir çalışma olmaktan ziyade, Birinci Dünya Savaşı'nın kritik döneminde isyanın çeşitli yönlerine dair iç görüler sunuyor. Bugün de geçerliliğini koruyan tüm konulara değinen Çiçek; Osmanlı Ermenilerinin tehciri, Osmanlı İmparatorluğu'nun doğası ve o zamanki uluslararası durumun yanı sıra askeri ve daha geniş stratejik ve uluslararası meselelere değiniyor.

Bu, Musa Dağı isyanıyla ilgili mevcut literatüre memnuniyetle karşılanan bir katkıdır. Osmanlı İmparatorluğu ile Müttefik ülkelerin çatışması ve siyaseti için temel bir çalışma olan bu kitap, konu ve uluslararası ilişkilerdeki önemi hakkındaki düşüncelerinizi değiştirecek. Musa Dağı ayaklanmasına yol açan gelişmeler konusunda size rehberlik edecek ve bu ayaklanmanın Ortadoğu'daki değişimlere nasıl etkide bulunduğunu açıklıyor. Çiçek, büyük güç müdahalelerine karşı Osmanlı direnişinin uzun tarihini ve müdahalenin beklenmedik sonuçlarını hatırlatıyor.

Kemal ÇİÇEK, *The Armenians of Musa Dagh, 1915–1939: A Story of Insurgency and Flight*, (New York: Lexington Books 2020), Language: English, 161 pages. ASIN: B08P6C6FDG.

